

Tiedeyhteisöä rakentamassa

■ Ilkka Niiniluoto

Suomen Tieteentutkimuksen Seura järjesti vuonna 1986 seminaarin otsikolla *Tiedeyhteisö – onko sitä?* Lähtökohtana oli huomio, että myös Suomessa tiedeyhteisön käsitteestä oli tullut ”muodikas puhetapa ajankohtaiseen tiede- ja yliopistopoliittiseen keskusteluun” – samaan aikaan kun yhtäältä tieteen yhteiskunnallinen merkitys on kasvanut, toisaalta tieteenharjoituksen moraalista legitimitettiin ovat kyseenalaistaneet informaatioyhteiskunnan viestintäkohina ja tiedon muuttuminen kauppatavaraksi (ks. *Suomen Akatemian julkaisuja* 4/1987).

Ajatus tieteestä tutkijoiden yhteistyöhön perustuvana edistyvänä ryhmätoimintana sai visionaarisen ilmaisun Francis Baconin teoksessa *The New Atlantis* (1627) ja ensimmäisen käytännön toteutusyrityksensä Royal Societyn kokous- ja julkaisutoiminnassa 1660-luvulla. Mutta vasta yhdysvaltalainen filosofi Charles Peirce alkoi 1870-luvulla puhua ”tutkijoiden rajattomasta yhteisöstä”, jonka yhteisenä intressinä on totuuden etsintä tieteen itseäänkorjaavan metodin avulla. Tieteen autonomian kiivas puolustaja Michael Polanyi käytti termiä ”scientific community” vuonna 1942. Samalta ajalta on peräisin tieteen sosiologi Robert Mertonin muotoilu perinteiselle tieteen eetokselle, johon kuuluvia periaatteita ovat tiedon yleispätevyys, yhteisomistus, puolueettomuus ja tutkijoiden soveltama järjestelmällinen epäily. 1960-luvulla tieteenfilosofit Karl Popper ja Thomas Kuhn erilaisin painotuksin korostivat, että tieteellisen tiedon todellisia luojia ja haltijoita eivät ole yksittäiset henkilöt vaan kriittistä keskustelua käyvät tiedeyhteisöt.

Tiedeyhteisö ei ole pelkästään kuvaileva käsite, joka kertoo tutkimusjärjestelmän monimutkaisesta rakenteesta (tutkijat, tutkimusryhmät,

tieto, yliopistot, tutkimuslaitokset, tiedehallinto, tiedepolitiikka, rahoittajat, soveltajat). Tiedeyhteisö on myös normatiivinen käsite, joka ilmaisee tieteenharjoituksen ihannetta. Mertonilainen eetos – monien tieteen tutkijoiden myöhemmästä kritiikistä huolimatta – kiteyttää osuvasti tämän oppineiden yhteisön ideaalin.

Yhteisöä voidaan luonnehtia tieteelliseksi, jos sen päätehtävä on uuden tiedon muodostaminen tieteen kriittisen menetelmän avulla ja tämän tiedon julkistaminen monografioiden ja aikakauslehtien muodossa. Vuonna 1640 perustettu Turun Akademia ei aivan vielä täyttänyt näin tiukkaa kriteeriä, mutta Helsinkiin vuonna 1828 siirrettynä humboldtilaisine sivistysyliopiston periaatteineen se antoi perustan suomalaiselle tiedeyhteisölle. Samalta ajalta ovat peräisin maamme ensimmäiset tieteelliset seurat, Societas pro Fauna et Flora Fennica (1821), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (1831), Suomen Lääkäris seura (1835) ja Suomen Tiedeseura (1838).

Tieteenalojen erikoistumisen myötä tarve niiden sisäiseen ja keskinäiseen yhteistyöhön kasvoi. Keisarillinen senaatti teki vuonna 1899 kauaskantoisen päätöksen, jolla perustettiin Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV) jäseninä yhdeksän seuraa. Alusta alkaen ymmärrettiin, että tiedeyhteisön rakentamisessa tarvitaan sen jäsenten tai osien välistä yhteydenpitoa eli kommunikaatiota. Näin TSV:lle annettiin kaksi tiedeyhteisöä luovaa tehtävää: seuroilla oli toimitila yhteisiä tapaamisia varten sekä kirjasto jäsenseurojen omia julkaisuja ja kansainvälisen vaihdon kautta saatuja julkaisuja varten.

Nyky-Suomessa on laaja yliopistojen ja korkeakoulujen verkosto, valtiolliset sektoritutkimuslaitokset sekä tieteen voimavaroista aktiivisesti huolehtivat tiedepoliittiset organisaatiot ja

päätäjät. Tiedeviestintää varten on perustettu tiedelehtiä ja tiedekeskuksia. Tieteelliset seurat ovat kuitenkin säilyttäneet keskeisen asemansa suomalaisen tieteen julkaisijoina, kansainvälisten ja kotimaisten kongressien ja seminaarien järjestäjinä sekä tieteen tulosten välittäjinä. TSV on tällä hetkellä 263 tieteellisen seuran ja neljän tiedeakatemian yhteistyöelin, jonka yhteenlaskettu henkilöjäsenien määrä on noin neljännesmiljoona. Sen omiin ydintoimintoihin kuuluvat *Tieteessä tapahtuu* -lehti, Tieteen päivien järjestäminen kahden vuoden välein, Tieteiden talon hallinnointi, julkaisuvarasto, vaihtokeskus ja Tiedekirja-myyntinäyttely. Julkisoikeudellisena yhteisönä TSV:n toimintaa ohjaa vuonna 2006 säädetty laki ja rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö, mutta suurin osa jäsenseurojen aktiviteeteista perustuu tieteestä kiinnostuneiden vapaaehtoiseen työhön. Näin TSV on laajin suomalaisen tiedeyhteisön organisaatio, jonka toimintamalli on kansainvälisestäkin katsoen mainio esimerkki onnistuneesta tiedepolitiikasta.

Vuosituhanne vaihteen jälkeen valtuuskunnan yhteyteen on siirretty ministeriön kahden asiantuntijaelimen sihteeristö: Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) ohjeistaa tutkimuseettisten epäilyjen selvitystyötä ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (TJNK) edistää tiedon julkaisemista ja tiedeviestintää. Tiedeakatemiain neuvottelukunta (TANK) on neljän tiedeakatemian ja TSV:n yhteistoimintaelin, joka keskittyy kansainvälisten yhteyksien kehittämiseen. Lisäksi TSV:lle on delegoitu valtionavustusten jakaminen tieteelliseen julkaisu toimintaan sekä kotimaisten seminaarien ja kansainvälisten kongressien järjestämiseen. TSV isännöi myös julkaisufoorumia, jossa arvioidaan julkaisukanavien laatua.

Lisääntyneet tehtävät ja laajentuneet verkostot ovat entisestään vahvistaneet TSV:n asemaa suomalaisen tiedeyhteisön rakentajana. Julkaisujen laadunvarmistus ja tutkimuseettikan ylläpitäminen ovat – tieteellisen kommunikaation moninaisten muotojen ohella – juuri niitä perustoimintoja, joista huolehtiminen kuuluu autonomiselle tiedeyhteisölle.

TSV:n viestintästrategian laatimisen yhtey-

dessä viime vuonna kohosi esiin ajatus, että valtuuskunnan olisi aika ensimmäistä kertaa laatia itselleen vuosia 2014–18 koskeva kokonaisvaltainen strategia, jossa otetaan huomioon toimintaympäristön muutokset. Myös opetus- ja kulttuuriministeriö toivoo, että tieteelle kohdistettavien veikkausvoittovarojen tuottavuutta ja vaikuttavuutta lisätään. Hallituksen asettama strategiatyöryhmä on nähnyt keskeisinä ajankohtaisina haasteina julkaisemisen käytäntöjä muuttavan digitaalisen kumouksen, kansainvälisyyden vahvistamisen ja nuorison houkuttelun tieteellisten järjestöjen toimintaan.

Työryhmä on alustavasti kiteyttänyt valtuuskunnan toiminta-ajatuksen seuraavasti: TSV tukee tiedeyhteisön omaehtoista kansalaistoimintaa ja yhteistyötä, edistää tiedeviestintää, vahvistaa luotettavan tutkimustiedon käyttöä yhteiskunnassa sekä toimii tieteen edellytysten turvaamiseksi. TSV:n vision mukaan vuonna 2018 tiedeyhteisö Suomessa on riippumaton, avoin ja kansainvälinen, monimuotoinen ja elinvoimainen sekä yhteiskunnassa näkyvä, osallistuva ja vaikuttava. TSV:n arvoja ovat avoimuus, luotettavuus, yhteisöllisyys ja riippumattomuus.

Strategian ensimmäisenä tavoitteena on elinvoimainen tiedeyhteisö, joka toteutuu vahvojen, kansainvälisesti ja keskenään verkottuneiden ja ammattitaitoisia nuoria tutkijoita houkuttelevien tieteellisten seurojen kautta.

Toisena tavoitteena on yhteiskunnassa näkyvä ja vaikuttava tiedeyhteisö, jonka käytettäväksi tarjoama asiantuntemus vahvistaa tieteellistä maailmankuvaa, luo hyvinvointia ja ylläpitää myönteisesti kansalaisten luottamusta tieteeseen.

Kolmantena tavoitteena on tiedeyhteisö monipuolisena, avoimena ja laadukkaana julkaisijana, joka harkitusti ottaa käyttöön uuden tekniikan tarjoamat avoimen tieteen mahdollisuudet.

Tieteellisten seurain valtuuskunta kutsuu jäseniään ja kaikkia muita tieteellisiä instituutioita yhteisiin ponnistuksiin tiedeyhteisön rakentamiseksi.

Kirjoittaja on kansleri ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan hallituksen puheenjohtaja.